

УДК 346.543

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.04.29>

ДОСЯГНЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЕФЕКТУ ЯК МЕТА ЗДІЙСНЕННЯ ІННОВАЦІЙНОГО ІНВЕСТУВАННЯ

Врублевська-Місюна К.М.,*кандидат юридичних наук,**доцент кафедри патентознавства**та основ правозастосовної діяльності**ХНУМГ ім. О.М. Бекетова*ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6973-3945>

Врублевська-Місюна К.М. Досягнення соціального ефекту як мета здійснення інноваційного інвестування.

У статті звертається увага на необхідність самостійного розвитку та законодавчої інституціалізації інноваційного інвестування як комплексного інституту господарського права, що призначений забезпечити правовий порядок у відносинах обороту виключних прав на використання інноваційного продукту в формі інвестування в господарську діяльність реципієнта цих прав з метою отримання інвестиційного прибутку інвестором шляхом підвищення технологічного рівня виробничої діяльності реципієнта інвестування та конкурентоспроможності відповідних товарів та послуг. Інноваційна діяльність розглядається з точки зору інвестицій та досягнення соціального ефекту. Зазначено, що інноваційне інвестування має в основному комерційний характер, спрямований на отримання прибутку від реалізації інноваційного продукту. Разом з тим, розглядається питання щодо доцільності здійснення інноваційного інвестування з метою досягнення соціального ефекту. Інноваційного інвестування, яке прагне впровадження науково-технічних досягнень з тривалими строками окупності, проте без безпосереднього отримання прибутку. З цією метою досліджено таку правову категорію як «соціальний ефект, визначено її сутність та проблеми законодавчого визначення. Зазначається, що некомерційне інноваційне інвестування вимагає окремого законодавчого регулювання, оскільки воно відрізняється від комерційного за характером відносин та цілями. Некомерційне інноваційне інвестування може здійснюватися з метою досягнення соціального ефекту, а тому пропонується прийняття окремого Закону «Про інвестування з метою отримання соціального ефекту», що дозволить забезпечити відповідний правовий фундамент та сприятиме розвитку інноваційних проектів в країні. Не менш важливим є вивчення та врахування зарубіжного досвіду здійснення некомерційного інвестування, однак з врахуванням національно-економічної ситуації держави для того, щоб прийняті положення могли ефек-

тивно застосовуватись у вказаних відносинах, а не мати суто декларативний характер.

Ключові слова: інноваційне інвестування, некомерційне інвестування, соціальний ефект, інвестиційне законодавство.

Vrublevska-Misiuna K.M. Achieving social effect as the goal of innovative investing.

The article focuses on the necessity of independent development and legislative institutionalization of innovative investment as a comprehensive institution of economic law aimed at providing legal order in the turnover of exclusive rights to use innovative products through investment in the economic activities of the recipient of these rights, with the purpose of obtaining investment returns by the investor through increasing the technological level of the recipient's production activities and the competitiveness of relevant goods and services. Innovative activities are considered from the perspective of investments and achieving social impact.

It is noted that innovative investment is predominantly of a commercial nature, aimed at obtaining profits from the realization of innovative products. However, the question of the expediency of carrying out innovative investment for the purpose of achieving social impact is also considered. Innovative investment that seeks to implement scientific and technological achievements with long payback periods, but without direct profit, is investigated. To this end, the legal category of "social impact" is explored, its essence is defined, and problems of legislative definition are identified.

It is emphasized that non-commercial innovative investment requires separate legislative regulation, as it differs from commercial investment in its nature and goals. Non-commercial innovative investment may be undertaken for the purpose of achieving social impact, and therefore, the adoption of a separate "Law on Investment for Social Impact" is proposed, which would provide an appropriate legal foundation and promote the development of innovative projects in the country.

Equally important is the study and consideration of foreign experience in carrying out non-commercial investment, but with due regard to the national economic situation of the state, so that the adopted provisions can be effectively applied in the specified relationships and not have a purely declarative nature.

Key words: innovative investment, non-commercial investment, social impact, investment legislation.

Постановка проблеми. В ході розвитку суверенної України відзначаються суттєві зміни в економічному секторі, що свідчать про зростання важливості інвестиційної сфери як ключового фактору, що впливає на економічний прогрес підприємств і країни в цілому. Ефективна реалізація економічних функцій сприяє стимулюванню динаміки інвестиційних процесів у господарській сфері.

Необхідність правового регулювання інвестиційних відносин призвела до виникнення і розвитку інвестиційного законодавства та інвестиційного права. Наразі, законодавча база нараховує велику кількість законів та інших нормативно-правових актів, які регулюють інвестиційну діяльність. Ця нормативна база сприяє формуванню необхідних правових умов для розвитку ефективних та стабільних інвестиційних відносин між суб'єктами господарювання та державою. Проте розвиток інвестиційного законодавства є постійним та невідпинним процесом, який потребує постійної адаптації до умов та вимог сучасного ринкового середовища. Впровадження положень, що вдосконалюють нормативне регулювання інвестиційної сфери має прямопропорційне значення для забезпечення стабільного та привабливого для інвесторів інвестиційного клімату в Україні. Це, в свою чергу, зможе вплинути на залучення більшої кількості іноземних та внутрішніх інвестицій, що сприятиме подальшому економічному зростанню та розвитку країни.

Інноваційне інвестування в першу чергу потрібно розглядати як комерційне господарювання, але чи може така діяльність здійснюватися з метою реалізації науково-технічної, соціальної політики тощо, адже соціальний ефект є важливим аспектом оцінки інвестиційних дій.

Стан дослідження. Вказаним питанням у тій чи іншій мірі приділяли увагу Д.В. Задихайло, О.М. Вінник, Ю.Є. Атаманова, В.С. Мілаш, О.Р. Кібенко, В.В. Кудрявцева, О.В. Гладка, Ю.І. Левченко та інші. Разом з тим, варто відзначити, що залишається актуальною проблема відсутності ефективного вітчизняного правового регулювання у сфері некомерційного інвестування.

Метою статті є дослідження питання щодо можливості та доцільності здійснення інноваційного інвестування з метою досягнення соціально-

го ефекту та з'ясування чи може така мета бути реалізована як основна.

Виклад основного матеріалу. Розвиток відносин в інноваційній та інвестиційних сферах належить до невідкладних завдань, і для його забезпечення важливо здійснити конвергенцію відповідного нормативного регулювання в єдиний механізм, що буде забезпечувати інноваційне інвестування. Як зазначає Атаманова Ю. Є. забезпечення умов для активного розроблення, створення, ефективного введення до господарського обігу, використання й комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності у вигляді інновацій є критично важливим для національної економіки. Цей процес зумовлює прогресивні технологічні зміни виробництва, структури сфери споживання та сприяє забезпеченню сталості і зростанню економіки країни в довгостроковій перспективі. [1, с. 107].

Розвиток інвестиційного та інноваційного законодавства поставив питання про необхідність кодифікації цих галузей права. Проте, варто звернути увагу на те, що названий розвиток не відбувається автономно, а залежить від їх взаємодії та конвергенції.

На сучасному етапі інноваційне інвестування як комплексний інститут господарського права перебуває в процесі формування. Варто зазначити, що цей інститут має особливу органічну функціональну природу в системі ринкових відносин і повинен зайняти власне місце у системі господарського права та законодавства, зокрема, мати власний спеціально розроблений правовий механізм реалізації.

Загалом, інноваційне інвестування характеризується комплексом особливих рис, що виокремлюють його як окрему економіко-правову форму. Важливими характеристиками є спеціальне правове регулювання, наявність специфічних об'єктів інвестування, які включають інноваційні програми та проекти, а також інновації. Інноваційне інвестування може здійснюватися на професійних засадах, включаючи інноваційну діяльність та взаємопов'язані інноваційні операції. Важливою роллю в цьому процесі є інноваційна інфраструктура, яка надає необхідні послуги суб'єктам інноваційного інвестування. Державне регулювання також грає важливу роль, забезпечуючи належний контроль та стимулювання соціально спрямованого інноваційного інвестування. Опосередкування відносин між суб'єктами інвестування здійснюється через договори інноваційного характеру, а стимулювання може бути як позитивним, так і негативним для забезпечення соціального ефекту інвестування [2, с. 281–284].

Таким чином, інноваційне інвестування виступає як комплексний інститут господарського права, що призначений забезпечити правовий порядок у відносинах обороту виключних прав

на використання інноваційного продукту в формі інвестування в господарську діяльність реципієнта цих прав з метою отримання інвестиційного прибутку інвестором шляхом підвищення технологічного рівня виробничої діяльності реципієнта інвестування та конкурентоспроможності відповідних товарів та послуг.

Інноваційна діяльність має на меті інвестування в виробничу діяльність, отримання прибутку від її реалізації, розподіл прибутку між учасниками цих відносин, тобто об'єктивно розглядається як комерційна діяльність. Разом з тим, Вінник О.М. виокремлює комерційне та некомерційне інноваційне інвестування. Зокрема, до некомерційного автор відносить таке, метою здійснення якого є виконання довгострокових науково-технічних програм з тривалими строками окупності витрат і впровадження нових науково-технічних досягнень у виробництво й інші сфери суспільного життя. Тобто отримання прибутку, як безпосередня мета здійснення такої діяльності, відсутня [2, с. 281-282].

Тому постає необхідність розглянути можливість та доцільність здійснення інноваційного інвестування виключно з метою досягнення соціального ефекту. У цьому аспекті О.Е. Сімсон висловлює позицію, відповідно до якої здійснення інвестиційної діяльності з виключним акцентом на досягнення соціального ефекту не лише недоцільне з правової точки зору, але також не відповідає основному економічному змісту інвестування, що ґрунтується на процесі прирощення капіталу. Соціальний ефект може бути досягнутий не лише через безпосередні інвестиції в підприємницький обіг, але й за допомогою підвищення доходів від інвестиційної діяльності та відповідних надходжень до державного бюджету, які використовуються для фінансування соціальних програм. [3, с. 113-114].

Тобто, з вищезазначеного можна зробити висновок, що соціальний ефект не може розглядатися як основна або додаткова мета здійснення інвестиційної діяльності. Він є ознакою, що характеризує результати інвестиційної діяльності у порівнянні з отриманням прибутку. Соціальний ефект не може існувати без отримання прибутку від інвестиційної діяльності.

Необхідно зазначити, що інноваційне інвестування в першу чергу потрібно розглядати як комерційне господарювання, але звісно ця діяльність може здійснюватися і з метою реалізації науково-технічної, соціальної політики тощо. Це окрема сфера суспільних відносин інвестування з метою отримання соціального ефекту, що має право на існування, однак потребує окремого регулювання, оскільки і договірно-правові форми можуть бути іншими, які не передбачають отримання прибутку, за змістом такі договори є як мінімум усіченими, змінюються самі елементи конструкції правовідносин.

Тому, розглядаючи інноваційне інвестування з метою отримання прибутку та інноваційне інвестування з метою досягнення соціального ефекту потрібно зазначити, що останнє це суттєво інші відносини, і вони потребують окремого правового регулювання. В цьому контексті в наукових дослідженнях в сфері інвестиційного права, пропонується окремо прийняти Закон «Про інвестування з метою отримання соціального ефекту» тим більше, що у цьому питанні постає проблема відмежування такого інвестування від благодійної діяльності, меценатства, адже інноваційний продукт може бути передано і з благодійною метою. Першочергово, інноваційне інвестування має розглядатись як таке, що буде безпосередньо впливати на економічний розвиток, тому що інвестування з досягненням соціального ефекту не носить масовий характер, а скоріше є винятковим і як наслідок складно говорити про його вплив на економічний розвиток країни.

В цьому контексті необхідним є з'ясування такої правової категорії як «соціальний ефект». Основним нормативно-правовим актом, що регулює інвестиційну діяльність в Україні є Закон України «Про інвестиційну діяльність» [4], який визначає загальні умови інвестування та зокрема встановлює категорію «соціальний ефект» як одну з ознак інвестицій. Окрім того, Закон України «Про режим іноземного інвестування» [5] та ст. 1 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» [6] також зазначають про наявність соціального ефекту у інвестиційній діяльності. Саме тому потребує з'ясування визначення ролі та значення соціального ефекту у інвестиційній діяльності задля розвитку економіки та благополуччя держави.

Маркова С.В. вважає соціальний ефект аналогом економічного ефекту в оцінці інвестицій. На її переконання, його обчислення повинно базуватись на чітких результативних індикаторах, враховуючи перетворення в соціальній сфері. Автор розрізняє особистий і суспільний соціальний ефекти та погоджується з думкою Г. Виноградової, що суспільний є результатом інвестування з метою отримання прибутку, який відображається у створенні робочих місць, покращенні ефективності виробництва, розвитку інфраструктури тощо [7, с. 34].

Левченко Ю.І. наголошує на тому, що співпраця між владою та «третім (некомерційним) сектором економіки» є важливим чинником для ефективного розв'язання соціально-економічних питань і досягнення спільних цілей [8, с. 169].

Таким чином, можна зробити висновок, що соціальний ефект є важливим аспектом оцінки інвестиційних дій. Він відображає перетворення у соціальній сфері та повинен мати чіткий результат. А інвестування з основною метою отримання прибутку призводить до такого суспільного соці-

ального ефекту як створення робочих місць, покращення ефективності виробництва тощо.

Варто пам'ятати, що досягнення соціального ефекту є основою пріоритетних цілей державної економічної політики, однак для інвестора першочерговою, а часто і єдиною метою його діяльності є отримання прибутку. Також слід звернути увагу на те, що неврегульованість інвестування з метою досягнення соціального ефекту часто призводить до того, що результати неприбуткового інвестування не прогнозуються, внаслідок чого виникають негативні явища, а не позитивний соціальний ефект. У певних випадках результат таких інвестицій суттєво відображається на національній безпеці держави.

Саме тому правове регулювання інноваційно-інвестиційного комплексу є одним із визначальних та пріоритетних цілей розвитку правового господарського порядку в Україні. Наслідком недосконалості окремих положень законодавства України та неузгодженості нормативних актів є відсутність дієвого правового регулювання суспільних відносин у сфері інноваційного інвестування, зокрема і інноваційного інвестування з метою досягнення соціального ефекту. Такий стан законодавства створює додаткові перешкоди в функціонуванні цих відносин в практиці здійснення господарської діяльності. Тому, особливо актуальним є питання необхідності наукових досліджень у цій сфері, задля вдосконалення правового забезпечення державного впливу на суспільні відносини, пов'язані з обігом інноваційного продукту в сучасних економічних умовах.

Як слушно зазначає Левченко Ю.І. в Україні досі відсутнє чітке розуміння некомерційної інвестиційної діяльності, етичних принципів та економічних переваг її здійснення, що обумовлює корисність вивчення зарубіжного досвіду в цій сфері. У той же час сліпе копіювання вироблених міжнародних стандартів некомерційного інвестування без урахування специфіки національної соціально-економічної ситуації може мати негативні наслідки для України [9, с. 53]. Автор висловлює позицію щодо необхідності розробити та прийняти концепцію залучення та стимулювання неприбуткових інвестицій, у якій особливої уваги надається визначенню пріоритетних напрямків інвестування та конкретних об'єктів у сфері соціального забезпечення, тому що такі інвестиційні проекти повинні мати найвищий рівень підтримки зі сторони держави та органів місцевого самоврядування [8, с. 165].

Таким чином, у змісті раніше згаданого Закону «Про інвестування з метою отримання соціального ефекту» має бути чітко визначено правову природу інноваційного інвестування з метою досягнення соціального ефекту, особливості правового режиму передачі інноваційного продукту як

предмета інвестиції в Україні; гарантії та пільги для інвесторів; засоби стимулювання такого інвестування; визначення організаційно-правових форм здійснення некомерційного інноваційного інвестування; порядок укладення договорів; відповідальність сторін тощо.

Висновки. Національна економіка має забезпечити належні умови для активного впровадження інноваційних рішень, розроблення та комерціалізації інноваційних продуктів, оскільки це сприятиме прогресивним змінам у виробництві, розвитку науково-технологічної сфери та забезпечить сталий економічний розвиток держави. Актуальним залишається питання необхідності чіткого визначення місця інноваційного інвестування в системі господарського права. Інноваційне інвестування є важливим інститутом господарського права, що спрямований на забезпечення правового порядку у відносинах обороту виключних прав на інноваційний продукт, тому розвиток вказаного інституту має сприяти підвищенню конкурентоспроможності та технологічного рівня виробничої діяльності, а також досягненню інвестиційного прибутку. Варто зазначити, що інноваційне інвестування першочергово направлене на отримання прибутку. Проте, необхідним є питання правового врегулювання інноваційного інвестування з метою досягнення соціального ефекту. Погляди науковців розділяються: деякі вважають, що таке інвестування може існувати автономно, тоді як інші стверджують, що воно може існувати лише разом з комерційним інвестуванням, а досягнення соціального ефекту може бути одним із бажаних результатів. Оскільки соціальний ефект не може бути основною чи додатковою метою інвестиційної діяльності, але він характеризує результати інвестування у порівнянні з отриманням прибутку. Підсумовуючи, інноваційне інвестування в першу чергу є комерційним господарюванням, але також може здійснюватися з метою реалізації соціальної політики та науково-технічних цілей.

І хоча інвестори в першу чергу ставлять за мету отримання прибутку, однак для розвитку економіки та держави не менш важливим є досягнення соціального ефекту. Тому інноваційне інвестування вимагає окремого правового регулювання, оскільки воно має свої особливості за характером відносин та цілей, відмінних від комерційного інноваційного інвестування. Одним з можливих варіантів регулювання може бути прийняття Закону «Про інвестування з метою отримання соціального ефекту», який чітко визначить правовий механізм його реалізації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Атаманова Ю.С. Господарсько-правове забезпечення інноваційної політики держави: монографія. Харків, ФІНН, 2008. 424 с.

2. Вінник О.М. Інвестиційне право: навчальний посібник. 2-ге вид., перероб. та доп. Київ. Правова єдність. 2009. 616 с.
3. Симсон О.Э. Инвестиционные и инновационные правоотношения: Перспективы развития публичной и частной сфер. Монография. Киев. Концерн Видавничий Дім «Ін Юре». 2005. 416 с.
4. Закон України «Про інвестиційну діяльність» від 18.09.1991 р. № 1560-XII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1560-12#Text>.
5. Закон України «Про режим іноземного інвестування» від 19.03.1996 р. № 93/96-ВР URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/93/96-вр#Text>.
6. Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» від 16.04.1991 р. № 959-XII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12#Text>.
7. Маркова С.В. Соціальний ефект інвестицій. Вісник Запорізького національного університету. № 1(5) 2010. С. 32–37 URL: https://web.znu.edu.ua/herald/issues/2010/Vest_Ek5-1-2010-PDF/032-37.pdf.
8. Левченко Ю.І. Некомерційне інвестування – прогалина у господарському законодавстві України. Вісник Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого. Серія: Економічна теорія та право. Харків. 2011. № 3(6). С. 163–169. URL: <http://econtlaw.nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/03/3-163-169.pdf>.
9. Левченко Ю.І. Окремі питання розвитку господарсько-правового регулювання некомерційного інвестування. Юрист України. 2014. № 1. С. 53–59. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&S21P03=FILA=&2_S21STR=uy_2014_1_9.